

РОЗДІЛ 3. МЕНЕДЖМЕНТ

**ІНСТРУМЕНТАРІЙ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ
ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД:
АСПЕКТ ПІДТРИМКИ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА**

**TOOLKIT FOR MANAGING THE ECONOMIC DEVELOPMENT
OF TERRITORIAL GSHROMADS:
THE ASPECT OF SMALL BUSINESS SUPPORT**

У статті актуалізовано увагу до проблематики місцевого економічного розвитку. Наголошено на тому, що значний все ще не реалізований потенціал відновлення місцевого економічного розвитку в Україні стосується політики активізації розвитку сектора малого підприємництва та збільшення ділової активності місцевого населення. На таких засадах метою дослідження визначено узагальнення інструментарію політики стимулювання розвитку малого підприємництва в системі управління та забезпечення місцевого економічного розвитку територіальних громад. Охарактеризовано еволюційну послідовність зміни підходів до забезпечення розвитку малого бізнесу в системі політики місцевого економічного розвитку. Надано характеристику предметів співробітництва та економічної ролі для місцевих територіальних громад при взаємодії суб'єктів малого та інших секторів підприємництва. Обґрунтовано економічну роль малого підприємництва в системі місцевого економічного розвитку, яка проявляється в ефективному використанні місцевих сировинних ресурсів, позитивному впливі на інтелектуалізацію та інноваційний розвиток економіки, вирівнюванні просторово-структурних деформацій, забезпеченні зайнятості та самозайнятості, формуванні конкурентного середовища та міжгалузевих, міжсекторальних, міжрегіональних та міждержавних економічних відносин, зниженні рівня інертності та підвищенні незалежності економічної системи. Визначено інструментарій політики територіальних громад в частині стимулювання розвитку малого підприємництва, який стосується низки організаційних, економічних, суспільно-психологічних, інформаційних та фахово-професійних заходів. На загал політика в цьому руслі має спрямовуватися на покращення фінансово-ресурсного забезпечення підприємців – початківців, забезпечення суб'єктів господарювання інвестиційним капіталом, покращення обізнаності місцевого населення щодо планування, створення та розвитку суб'єкта малого бізнесу.

Ключові слова: територіальні громади, місцевий економічний розвиток, публічне управління, мале підприємництво, стимулювання, підтримка, розвиток.

The article pays attention to the issues of local economic development. It is emphasized that the significant still unrealized potential of restoring local economic development in Ukraine concerns the policy of revitalizing the development of the small business sector and increasing the business activity of the local population. Based on these principles, the purpose of the research is to generalize the policy tools for stimulating the development of small entrepreneurship in the management system and ensuring the local economic development of territorial communities. The evolutionary sequence of changing approaches to ensuring the development of small business in the system of local economic development policy is characterized. A description of the subjects of cooperation and the economic role of local territorial communities in the interaction of subjects of small and other sectors of entrepreneurship is given. The economic role of small entrepreneurship in the system of local economic development, which manifests itself in the effective use of local raw resources, positive influence on the intellectualization and innovative development of the economy, the leveling of spatial and structural deformations, the provision of employment and self-employment, the formation of a competitive environment and inter-industry, inter-sectoral, inter-regional and interstate economic relations, reducing the level of inertia and increasing the independence of the economic system. The toolkit of the policy of territorial communities in terms of stimulating the development of small entrepreneurship has been defined, which concerns a number of organizational, economic, socio-psychological, informational and professional measures. In general, the policy in this direction should be aimed at improving the financial and resource provision of start-up entrepreneurs, providing economic entities with investment capital, improving the awareness of the local population regarding the planning, creation and development of a small business entity.

Key words: territorial communities, local economic development, public administration, small business, stimulation, support, development.

УДК 352.072

DOI: <https://doi.org/10.32782/bses.88-9>

Августин Р.Р.

д.е.н., професор, професор кафедри менеджменту, публічного управління та персоналу, Західноукраїнський національний університет

Струмецький О.І.

аспірант кафедри менеджменту, публічного управління та персоналу, Західноукраїнський національний університет

Avhustyn Ruslan

West Ukrainian National University
Strumetskyi Oleksandr
West Ukrainian National University

Постановка проблеми. Місцевий економічний розвиток в Україні достатньо ускладнений. Такий висновок обумовлюється не лише повномасштабною війною, але навіть в більшій мірі значною ресурсною обмеженістю як органів місцевого

самоврядування, так і бізнесу, і населення. За такої ситуації слід шукати доступні варіанти розвитку, одним з яких є активізація малого бізнесу, особливо на сільських та віддалених територіях вітчизняних громад. З використанням методу

синтезу та системного аналізу еволюції наукових поглядів на економічну сутність малого підприємства слід робити висновок про перехід від процесно-діяльнісного (що був характерний для ранніх класичних наукових поглядів) до об'єктно-суб'єктного підходу, за якого сектор суб'єктів малого бізнесу визначається законодавчо встановленими кількісними критеріями. Проте, заради відновлення ролі малого підприємства в місцевій економіці, врахування характеристик інноваційності, новаторства, організованості та поєднання факторів виробництва доцільним є поєднання цих підходів і трактування малого підприємства як сукупності суб'єктів господарювання мікро- і малих розмірів, що утворюють цілісний сектор, для якого властиві типові особливості створення, функціонування й розвитку, проблематика і перешкоди, механізми й інструменти підтримки і т. п.

Вказане актуалізує завдання вдосконалення і покращення теоретико-методичних і методико-прикладних засад управління розвитком малого підприємства, орієнтованим на місцевий економічний розвиток.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На вдосконалення теоретичних і прикладних засад управління місцевим соціально-економічним розвитком спрямовані результати досліджень таких авторів, як З. Балабаєва, В. Пономарьов [1, с. 9–14], О. Бойко [2], С. Кравченко [7, с. 14–22], В. Цвєтков [8, с. 34–42].

Практичний інструментарій, а також механізми й засоби публічної політики досягнення місцевого економічного розвитку, зокрема зі застосуванням інструментарію сприяння і стимулювання розвитку малого приватного бізнесу, став об'єктом досліджень таких вчених, як М. Міненко [5, с. 15–22], С. Ліпсет [9, с. 1–22].

Аспекти особливостей публічної політики місцевого економічного розвитку на сільських, віддалених, гірських територіях, орієнтовані на стимулювання ділової активності місцевого населення, розкриваються у працях Т. Гладки [3], В. Мартиненка [4, с. 16–22], Нагаєва [6, с. 14–28] та ін. вітчизняних і зарубіжних дослідників.

Метою статті є узагальнення інструментарію політики стимулювання розвитку малого підприємства в системі управління та забезпечення місцевого економічного розвитку територіальних громад.

Виклад матеріалу дослідження та його основні результати. У сучасних умовах в значній мірі нівельовано врахування традиційних характеристик етимології малого підприємства, що деформує базис місцевої публічної політики у цій сфері, надмірно розпорошує застосовувані механізми та інструменти, не фокусуючи їх на підтримці тих суб'єктів малого бізнесу, які відповідають класичним підприємницьким характеристикам. Це добре простежується з рис. 1.

Таким чином потрібно повернутися до практики (у т. ч. законодавчо закріпленої), за якої мале підприємство розглядається одночасно як сектор економіки (сукупність суб'єктів, що відповідають встановленим критеріям за обсягами діяльності, чисельністю зайнятих тощо) та як діяльність суб'єктів малого підприємства, що має ознаки господарського новаторства та інноваційності, значимості для розвитку економіки.

Власне про щось більше, а ніж лише створення нових робочих місць, забезпечення зайнятості, ВРП та податкових поступлень, йдеться у багатьох дослідженнях з проблем малого підприємства вітчизняних і зарубіжних вчених, коли характеризується його внесок у розвиток соціально-економічної системи держави. Наявність унікальних властивостей дозволяє стверджувати про потенціал фінансово-ресурсної, економічної, соціальної, суспільної, політичної та навіть державницької ролі.

Йдеться про те, що значна частина цього ресурсного потенціалу не використовується середніми та великими підприємствами через їх територіальну віддаленість, невеликі обсяги, нестандартність тощо.

Успішна апробація таких практик відкриває дорогу для співробітництва з представниками великого і середнього бізнесу, у т. ч. з виконанням для них функцій субпідряду.

Відтак, значимість малого бізнесу для управління процесами місцевого економічного розвитку значно актуалізується передусім за умов його використання в якості механізму заміщення багатьох публічних функцій з управління розвитком територій та їх соціально-економічних комплексів. Саме таким шляхом досягається формування здорового конкурентного та досконалого інституціонального середовища. Підтвердження цих положень закладалося ще в дослідженнях Ф. фон Хайєка, який заперечував ефективність державного контролю та вбачав роль держави лише у створенні структур із функціями забезпечення сприятливих умов для реалізації особистих цілей суб'єктів малого бізнесу, обґрунтовуючи таким чином інституційну роль малого підприємства.

Результати досліджень Ф. фон Хайєка знайшли відображення у працях Е. Чемберліна. Але тут вже було зроблено наголос на позитивній ролі цього сектору економіки у формуванні конкурентного середовища. Втім, згодом науковець дійшов висновку, що позитивний вплив малого підприємства на конкуренцію реалізується не лише через чисельне збільшення кількості конкурентів, а через прагнення кожного підприємця досягти власного монопольного становища на ринку, забезпечивши загальну макроекономічну рівновагу. Проте, очевидно, що збереження конкуренції за такої групової монополії потребує перерозподілу сфер впливу конкурентів зі збереженням

Рис. 1. Еволюційна послідовність зміни підходів до забезпечення розвитку малого бізнесу в системі політики місцевого економічного розвитку

цінової та ринкової рівноваги. Цього можна досягнути шляхом регулювання з застосуванням фіскальних інструментів.

До результатів реалізації ролі малого підприємництва в економіці територіальних громад віднесемо підвищення рівня гнучкості та динамічності їх економіки, здатності до формування раціональних структурних співвідношень, забезпечення стабільності розвитку місцевого господарства, формування і ефективного використання інноваційного потенціалу. Притому зауважимо, що досягнення цих пріоритетів значною мірою визначається сформованістю для цього економічного середовища, в рамках якого провідне місце відводиться податковому стимулюванню.

Попри ці надзвичайно важливі завдання та, відповідно, економічну роль сектору малого підприємництва в місцевій економіці потрібно наголосити на ще одному важливому аспекті. Так, в країнах, де розвиток малого підприємництва високий, функціонування суб'єктів малого підприємництва не розглядається як окремий, хоча й важливий, сегмент, в якому малі економічні агенти знаходять своє місце на ринку, виготовляють продукцію, здійснюють продаж товарів та надання послуг, забезпечують

задоволення потреб споживачів, формуючи дохід, забезпечуючи фінансування і відтворення поточної господарської діяльності, отримуючи прибуток, а таких суб'єктів великі і середні підприємницькі структури сприймають як бізнес-партнерів чи субпідрядників багатьох робіт, ведення яких для більших за розмірами суб'єктів господарювання економічно не вигідне.

Крім того, відомою є вища інноваційна активність малих підприємств, їх можливості щодо відстежування перспектив зміни попиту на ринку, апробації нових товарів тощо. Це також стає предметом взаємовигідного співробітництва. Таким чином мова йде про налагодження міжсекторальної співпраці суб'єктів малого бізнесу та інших секторів підприємництва задля посилення горизонтальної та вертикальної кооперації виробничо-господарської діяльності підприємств як важливого чинника в системі конкурентоспроможності та розвитку територіальних громад. Характеристика предметів співробітництва та його економічної ролі відображена на рис. 2.

Отже, вагомою є економічна роль малого підприємництва. Проте, вона значно підсилюється й соціальною роллю, що в результаті підсилює

Рис. 2. Характеристика предметів співробітництва та економічної ролі для суспільства при взаємодії суб'єктів малого та інших секторів підприємництва

економічну функцію, оскільки сприяє підвищенню рівня якості життя населення, збільшенню доходів громадян, покращенню соціальної безпеки і забезпеченості. В таких умовах існують об'єктивні стимули до зростання ділової активності, розвитку малого бізнесу і підвищення його можливостей щодо реалізації економічної ролі.

Саме тому у політиці розвинених держав важливе місце відводиться соціальній компоненті ролі сектора малого підприємництва, яке виступає інструментом у вирішенні соціальних проблем.

Втім, для реалізації цих та інших завдань та посилення ролі малого підприємництва в економіці територіальних громад необхідно створити відповідне інституційне та економіко-правове середовище. Одним з важливих інструментів його формування та регулювання справедливо вважається системи оподаткування.

Попри виявлену за результатами узагальнення економічної сутності та ролі малого підприємництва в системі економіки територіальних громад його вагому соціально-економічну, а також суспільно-політичну значимість потрібно констатувати, що лише інституціалізація права на підприємництво та формування базових «правил гри» ще недостатні для того аби реалізувати його потенціал, у т. ч. як чинника формування ресурсу місцевого економічного розвитку.

Потрібна виважена та системна політика органу місцевого самоврядування, орієнтована на такі результати: (1) зростання суб'єктів малого бізнесу (мікрорівневий аспект), (2) структурно збалансований розвиток цього сектору економіки (секторально-галузевий аспект), (3) використання можливостей малих господарюючих суб'єктів у руслі зміцнення конкурентоспроможності місцевої економіки та формування фінансово-ресурсної бази реалізації соціальних і економічних програм територіальної громади (макроекономічний аспект).

Значною мірою на поєднання та досягнення цих завдань, на наш погляд, спрямована податкова політика держави. Адже ефективна система оподаткування здатна позитивно впливати на мотивацію до підприємництва, забезпечуючи його вищу ефективність, розвиток та розширюючи таким чином базу оподаткування і збільшуючи поступлення до бюджетів усіх рівнів, зокрема місцевого.

Відтак, стан та тенденції розвитку малого підприємництва важливо характеризувати у взаємозалежності зі змінами в податковій політиці та результатами оподаткування цього сектору економіки.

Висновки з проведеного дослідження. Економічна роль малого підприємництва проявляється в ефективному використанні місцевих сировинних ресурсів, позитивному впливі на інтелектуалізацію та інноваційний розвиток економіки, вирівнянні

просторово-структурних деформацій, забезпеченні зайнятості та самозайнятості, формуванні конкурентного середовища та міжгалузевих, міжсекторальних, міжрегіональних та міждержавних економічних відносин, зниженні рівня інертності та підвищенні незалежності економічної системи.

Ефективна система оподаткування здатна позитивно впливати на мотивацію до підприємництва, забезпечуючи його вищу ефективність, розвиток та розширюючи таким чином базу оподаткування і збільшуючи поступлення до державної казни. Відтак, позитивно, що для України характерні важливі позитивні аспекти розвитку сектору малого підприємництва. Разом з тим, негативними чинниками залишаються зменшення кількості малих підприємств та фізичних осіб – підприємців, чисельності зайнятих та темпів приросту ПДВ, податку на прибуток, єдиного податку, соціальних відрахувань, капіталізації та інвестиційної бази.

Перспективним напрямом подальших досліджень у цій сфері є удосконалення методики аналізування та обґрунтування засобів з нівелювання загроз економічного розвитку територіальних громад.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Балабаєва З., В. Пономарьов. Теорії місцевого самоврядування як джерело пошуку його майбутніх моделей. *Актуальні проблеми державного управління*. 2016. Вип. 1. С. 9–14.
2. Бейко О. В. Механізми вдосконалення управління на місцевому рівні та наближення його до європейських стандартів. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>.
3. Гладка Т. І. Децентралізація влади в Україні як засіб посилення демократії та підвищення її стабільності. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2015. № 12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2015_12_10.
4. Мартиненко В. М. Демократичне врядування: проблеми теорії та практики. *Публічне управління: теорія та практика*. 2010. № 1. С. 16–22.
5. Міненко М. А. Трансформація систем державного управління в сучасні моделі регулювання суспільства. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2013. № 6. С. 15–22.
6. Нагаєв В. М. Публічне адміністрування: електрон. навч. посіб. Харків: ХНАУ, 2018. 278 с.
7. Кравченко С. О. Державно-управлінські реформи: теоретико-методологічне обґрунтування та напрями впровадження: монографія. К.: НАДУ, 2008. 296 с.

8. Цветков В. В. Демократія і державне управління: теорія, методологія, практика. К.: Юридична думка, 2007. 336 с.

9. Lipset S. M. The Social Conditions of Democracy Revisited. *American Sociological Review*. 1994. № 59. P. 1–22.

REFERENCES:

1. Balabayeva, Z., Ponomarev, V. (2016). Teoriyi mistseвого samovriadvannia yak dzherelo poshuku yogo maibutnih modeley [Theories of local self-government as a source of finding its future models]. *Aktualni problem derzhavnogo upravlinnia – Actual problems of public administration*, is. 1. pp. 9–14.
2. Beiko, O. V. (2020). Mehanizmy vdoskonalennia upravlinnia na miscevomu rivni ta nablyzhennia yogo do evropeyskyh standartiv [Mechanisms for improving management at the local level and bringing it closer to European standards]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>.
3. Gladka, T. I. (2015). Decentralizatsiya vlady v Ukraini yak zasib posylennia demokratiyi ta pidvyshchennia yiyi stabilnosti [Decentralization of power in Ukraine as a means of strengthening democracy and increasing its stability]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok – Public administration: improvement and development*, no. 12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2015_12_10.
4. Martynenko, V. M. (2010). Demokratychne vriadvannia: problem teotiyi ta praktyky [Democratic governance: problems of theory and practice]. *Publichne upravlinnia: teoriia ta praktyka – Public management: theory and practice*, vol. 1. pp. 16–22.
5. Minenko, M. A. (2013). Transformaciya system derzhavnogo upravlinnia v suchasni modeli reguluvannia suspilstvs [Transformation of public administration systems into modern models of regulation of society]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok – Public management: improvement and development*, vol. 6. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=581>.
6. Nahaiev, V. M. (2018). Publichne administruvannia [Public administration], KhNAU, Kharkiv, Ukraine.
7. Kravchenko, S. O. (2008). Derzhavno-upravlinnski reformy: teoretyko-metodologichne obgruntuвання ta napriamy vprovadzhenia [Sovereign-Governmental Reform: Theoretical and Methodological Reconciliation and Direct Conduct], NADU, Kyiv, Ukraine.
8. Tsvietkov, V. V. (2007). Demokratiya I derzhavne upravlinnia: teoriya, metodologiya, praktyka [Democracy and Public Administration: Theory, Methodology, Practice], Yuryd. dumka, Kyiv, Ukraine.
9. Lipset, S. M. (1994). The Social Conditions of Democracy Revisited. *American Sociological Review*, no. 59. pp. 1–22.